

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет

УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРА:

минуле, сучасне, шляхи розвитку

Збірник наукових праць

Наукові записки

Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 5

ББК 63.3(4Укр) -7
У45
УДК 94(477)

Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку: Зб. наук. праць: Наук. зап. Рівненського держ. гуманіт. ун-ту. Вип.5.–Рівне: РДГУ, 2000. – 255 с.

У збірнику вміщено статті науковців вищих навчальних закладів та музейних установ переважно Рівненщини, присвячені розгляду історико-мистецької проблематики західноукраїнських теренів. Певна частина матеріалу висвітлює різнобічні грані музичного мистецтва.

Для науковців, студентів, аспірантів та усіх тих, хто цікавиться вітчизняною історико-мистецькою проблематикою.

Редакційна колегія:

Головний редактор: **Виткалов В.Г.** – кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри культурології Рівненського державного гуманітарного університету

Арцишевський Р.А. – доктор мистецтвознавства, професор (Луцьк)

Афанасьєв Ю.Л. – доктор філософських наук, професор (Київ)

Баканурський А.Г. – доктор мистецтвознавства, професор (Одеса)

Герман М.Ю. – доктор мистецтвознавства, професор (С.-Петербург)

Деменко Б.В. – доктор мистецтвознавства, професор (Київ)

Захарчук-Чугай Р.В. – доктор мистецтвознавства, професор (Київ)

Іваницький А.І. – доктор мистецтвознавства, професор (Київ)

Ільченко О.О. – доктор мистецтвознавства, професор (Київ)

Клин В.Л. – доктор мистецтвознавства, професор (Київ)

Овсійчук В.А. – доктор мистецтвознавства, професор (Львів)

Ричков П.А. – доктор архітектури, професор (Рівне)

Станішевський Ю.О. – доктор мистецтвознавства, професор (Київ)

Тимофієнко В.І. – доктор мистецтвознавства, професор (Київ)

Троян С.С. – доктор історичних наук, професор (Рівне)

Федорук О.К. – доктор мистецтвознавства, професор (Київ)

Упорядник тому: проф. **Виткалов В.Г.**

Друкується за рішенням вченої ради Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 4 від 28 грудня 2000 р.)

Збірник зареєстрований Президією ВАК України як фахове видання з проблем мистецтвознавства (постанова №2409/2 від 9.02.2000 р.).

ISBN 966–602–053–X

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2000

15. Zelechowska K., Cioiek G. Ze studiów nad zainicjatywowanymi ogrodowymi Woiynia / Biuletyn Historii Sztuki i Kultury. – R. VII. – 1939.

Резюме

Стаття присвячена дослідженню основних етапів розвитку унікального палацово-паркового ансамблю в Млинові (на Волині). Перша частина роботи – короткий аналіз умов та принципів його формування. Другу частину складають невідомі і до цього часу неопубліковані документи про особливості планування і структури палацу в Млинові.

Summary

O.Mukhajlyshyn. Same traits of the architectural portrait of Mlynov. This article has been devoted to researching the main stages of the development of the exceptional palace-park ensemble of Mlynov in Volyn. The first part of this work is an short analysis of the conditions and principles of its forming. The second part is unknown and unpublished materials and documents about the peculiarities of the planning structure of palace and park in Mlynov.

Розділ II: Теоретико-мистецькі аспекти української культури

УДК: 82.0

Л.П.Яковенко

**ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ ТВОРЧОСТІ
В ЕСТЕТИЧНІЙ КОНЦЕПЦІЇ І.ФРАНКА**

Естетичні системи минулого, подібно до великих творінь мистецтва зберігають упродовж віків незгасну силу свого впливу. Змінюються часи і погляди, але об'єктивна істина про природу і призначення мистецтва знову і знову приваблює діячів наступних епох, допомагає їм вирішувати естетичні й художні завдання свого часу.

До числа таких явищ належить і естетична концепція видатного українського письменника, філософа, громадського діяча І.Франка. Його трактат “Із секретів поетичної творчості” та інші роботи з естетики є значним внеском у розвиток естетичної думки ХІХ століття, особливо в галузі з'ясування природи відчуттів, їхньої специфічної ролі в різних видах мистецтва і насамперед у поетичній творчості. Спроба вченого осмислити це коло проблем була подією, значущість якої виходить далеко за межі естетичної думки в Україні. Цим він піднявся на найвищий щабель в естетичній науці свого часу.

У той період, коли на провідну доктрину в естетиці Франції претендувала “естопсихологія” Еннекена, коли Кроче в Італії модернізував інтуїтивізм Бергсона, коли асоціативній естетиці, яку розробляли в Німеччині й Польщі, протиставляв себе ізоляціонізм феноменологів, які мали послідовників у різних країнах, – І.Франко, підтримавши все краще, чого досягли представники культурно-історичної школи та психологи, застосував їхні здобутки для скуппульозного вивчення поетики художнього твору на широкій соціально-історичній основі.

Естетичні, літературознавчі праці І.Франка, його літературно-мистецька критика виявляють цілісність естетичної концепції видатного митця, її причетність до європейської традиції, а також новаторство письменника.

Про значний внесок українського вченого у світову естетичну думку свідчить його широка обізнаність із художньою творчістю й теоретичними працями авторів багатьох національностей; його безпосередня співпраця в літературно-художній та науковій періодиці інших народів; перекладацько-популяризаторська діяльність; полеміка з ученими і критиками, праці яких він творчо засвоював і пропагував.

Навіть неповний перелік авторів, до праць яких звертався вчений, указує на органічний зв'язок його зі світовою культурою. Арістотель і Платон, Фома Аквінський і Буало, Лессінг і Гердер, Гегель і Кант, Спенсер, Мілль і Дарвін, Белінський, Чернишевський, Добролюбов та інші формували світогляд І.Франка, спонукали до критицизму, впливали на конструктивність і глибину його переконань, історична

перспективність яких виявилася передусім у галузі естетики художньої творчості.

Основи естетики і літературної критики філософ шукав у психології, у її експериментальних дослідженнях вищої нервової діяльності людини. Він побачив тут можливість пояснити психологію творчості, висвітлити творчий процес поета до втілення творчого задуму в художньому образі, встановити закони образного мислення. Думка про необхідність такого підходу сформульована І.Франком ще в 1895 році.

Яскравим зразком осмислення проблем творчого процесу, природи та специфіки художнього образу є трактат І.Франка “Із секретів поетичної творчості”, надрукований 1898-1899 рр. на сторінках журналу “Літературно-науковий вісник”.

Проблеми художньої творчості дослідник розглядав з погляду спільності і взаємозумовленості естетичних і психологічних підходів, висловлюючи переконання, що аналіз естетичних аспектів творчого процесу невіддільний від розгляду психологічних основ. Правомірність такого погляду підтвердилась усім подальшим розвитком естетичної думки. Тенденція до різнобічного вивчення психічних структур у рамках естетичного аналізу явищ художньої творчості особливо яскраво виявилася у висвітленні таких механізмів творчої діяльності людини, як уява, фантазія, інтуїція, асоціативність художнього мислення, вивченні неусвідомлюваної психічної активності, співвідношення чуттєвого та раціонального у творчому процесі.

Суть художньої діяльності людини, відношення мистецтва до дійсності, роль у творчому процесі емоційного чинника, підсвідомості та її співвідношення зі свідомістю митця – ось коло питань, які порушує І.Франко. “Це питання про відносини штуки до дійсності, про причини естетичного вдоволення в душі людській, про спроби, як даний автор викликає це естетичне вдоволення в душі читачів або слухачів, про те, чи у автора є талант, чи нема, про якість і силу його таланту” [3, 78].

Аналізуючи проблему ставлення митця до дійсності, І.Франко стверджує, що матеріалом для художнього образу твору є людські почуття (“змисли”), які відображають предмети і явища об’єктивної дійсності та формують основу для подальшої інтенсивної психічної діяльності. Учений переконаний, що художня творчість є не просто копіюванням дійсності, вона повинна містити думки й переживання митця, які виникають у результаті його контактів з довкіллям.

Фундаментом у його світогляді є ідея проникнення людського

мислення в таємниці об'єктивного світу, пізнання його законів. Він послідовно стверджує матеріалістичну ідею, за якою механізм пізнання включає відчуття і логічне мислення. Водночас філософ тісно поєднує проблему механізму пізнання з проблемою предмета пізнання, доводячи, що “поетична техніка оперта на закони психологічної перцепції і асоціації”, але виражає, передає читачам ідейний зміст твору, породжений відображеною і творчо переосмисленою дійсністю, світовідчуттям, світоглядом митця [3, 45-119].

Усвідомлюючи величезну роль у творчому процесі емоційного чинника, І.Франко зазначає, що рівень художнього вираження, яке справляє поетичний твір, значною мірою залежить від уміння автора організувати свої почуття і втілити їх засобами художньої мови. Головними психологічними модусами творчого процесу він визначає співвідношення свідомості й підсвідомості, творчу фантазію, асоціативність автора і того, хто сприймає.

І.Франко був одним з перших серед небагатьох дослідників проблеми асоціативності, її ролі в процесах художньої творчості й художнього сприйняття.

Однією з важливих ідей в аналізі психології творчості в його теорії є використання подвійної структури людської свідомості, різні рівні якої зумовлюють складність творчого процесу. Письменник увів поняття “нижнього” і “верхнього” рівнів свідомості, тобто по суті розробляв концепцію “безсвідомого і свідомого рівнів людської психіки”. Для І.Франка “нижня” свідомість є результатом осідання надлишкової інформації “верхнього” рівня, “нижня” свідомість об'єднує внутрішні процеси і стани, які протікають у свідомості, але не усвідомлюються або мало усвідомлюються суб'єктом. Під “нижньою” свідомістю він розуміє вмістилище пережитих раніше сприймань, сукупність картин і образів, а ширше – “найбільшу частку того, що чоловік зазнав у житті, найбільшу частку усіх тих сугестій, які називаємо вихованням і з яких чоловік вбирає в себе здобутки многотисячолітньої культурної праці всього людського роду” [3, 61].

З погляду нинішніх досягнень науки важливість ролі підсвідомості у структурі творчої діяльності людини не викликає сумнівів. Наголошуючи на особливому значенні “нижньої” свідомості, дослідник не вважає її чимось містичним, непізнаним, а розглядає особливості її вияву у зв'язку з попереднім досвідом людини, з діяльністю “верхньої” свідомості.

Письменник розвинув оригінальну й досить сміливу на той час думку про природу поетичного таланту, згідно з якою справжній поет

виділяється з-поміж інших людей “еруптивністю нижньої свідомості”, тобто спроможністю підсвідомості раптово і несподівано виринути на поверхню. Ця теза, висунута на порозі нашого століття, була повністю підтверджена розвитком новітньої психології. Більше того, не тільки психологи, але й самі письменники вважають, що механізм сприймання поетичного твору має схожий характер.

Розмірковуючи про наукову силу й глибину концепції психологічної природи художньої творчості, запрограмованої І.Франком, слід зазначити, що зрештою вона приводить читача до тези про синтез двох форм свідомості як необхідної умови творчого процесу. “Зміст і композиція поетичного твору, його, так би мовити, скелет”, – стверджував учений, – неможливі без участі інтелекту: вони в “значній мірі мусять бути ділом розуму, обдумані, розважені і розмірені, і де сього нема, там і найгеніальніше виконання деталей не окупить браку цілості” [3, 65].

Отже, у цілому творчість І.Франко розумів як складну діяльність усього психофізіологічного апарату автора, як єдність свідомого та неусвідомлюваного, психічного, чуттєвого і раціонального, як синтез вродженого дару й титанічної праці, задатків та виучки.

Серед студій, що стосуються наукового осмислення неусвідомлюваних форм творчої активності, трактат І.Я.Франка “Із секретів поетичної творчості” лишається однією з кращих. Правда, фундаментальні висновки вченого тривалий час залишалися в тіні, що залежало від загальної недооцінки ролі неусвідомлюваної психіки та упередженого ставлення до неї. Це було зумовлене пануючим раніше згубним прагненням до ототожнення питань про неусвідомлювані форми психічної діяльності з фрейдизмом – ученням, найбільш пов’язаним з вивченням цих форм, таким, що однобічно і неповно висвітлювало чимало положень складної психічної діяльності й дискредитувало явище значною мірою самим поняттям “безсвідоме”, яке стало центральним у психологічній та естетичній доктрині психоаналізу.

Аналіз літературно-художніх та естетико-філософських поглядів визначного мислителя свідчить про актуальність його ідей і нині та про вплив їх на розвиток художньої і філософської культури українського народу.

Творче вивчення естетико-філософської спадщини минулого сприяє глибокому пізнанню нашої духовної історії і правильному осмисленню сьогодення і перспективного буття.

Джерельні приписи

1. Історія філософії на Україні: У 3 тт. – К.: Наукова думка, 1987. – Т. 1-2.
2. Іваньо И.В. Очерк развития эстетической мысли Украины. – М.: Искусство, 1981. – 423 с.
3. Франко І.Я. Из секретів поетичної творчості // Зібрання творів: У 50 тт. – К., 1981. – Т. 31. – С. 45-119.
4. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні // Український вільний університет. – 2-е вид. – Мюнхен, 1983. – 175 с.

Резюме

У статті аналізуються літературно-художні та естетичні погляди видатного українського письменника, філософа та громадського діяча І.Я.Франка на природу художньої творчості, специфіку творчого процесу й художнього образу. Висвітлено вплив його ідей на подальший розвиток художньої культури українського народу.

Summary

The paper analyzes literature-creativity and aesthetic looks the famous Ukrainian writer, philosopher I.Franko at natural of artistik creation on artistic image. It was shown the influence his ideas to development the artistic culture of Ukrainian people.

УДК: 78.03

В.І.Буцяк

ІСТОРИКО-СТИЛЬОВИЙ ПРИНЦИП ЯК ОСНОВА ОСЯГНЕННЯ СПЕЦИФІКИ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

В основі історико-стильового принципу лежить поняття “розвиток”

ЗМІСТ

Передмова	
3	

<u>Розділ I: Історико-мистецька спадщина</u>	
<i>західноукраїнських теренів</i>	4

<i>Войтович В.М.</i> Релігійно-міфологічний світогляд давніх слов'ян: спроба узагальнення.....	
4	

<i>Нікольченко Ю.М.</i> Коштовності, прикраси та вироби з кольорових металів літописного Дорогобужа.....	
34	

<i>Михайлова Р.Д.</i> Міжнародні зв'язки та їх вплив на розвиток культури Галицько-Волинської Русі X–XIV ст.	
51	

<i>Луць В.Д.</i> Волинські ікони XIII–XVI століть.....	
65	

<i>Смирнова Т.Б.</i> Місце українського ренесансного та барокового пейзажів у історичній ієрархії жанрів.....	
86	

<i>Бондарчук Я.В.</i> Синтез засад середньовічної та ренесансної духовності в іконописі острозького осередку II половини XVI – I половини XVII століть.....	
109	

<i>Надюк О.В.</i> Генеза та формування українського іконостаса в середовищі традиції східнохристиянського світу.....	
121	

<i>Виткалов В.Г., Пономарьова Т.О.</i> Мистецька культура українського козацтва (за матеріалами археологічних досліджень поля Берестецької битви 1651 р.).....	
139	

Михайлишин О.Л. Декілька штрихів
до архітектурного портрету Млинова.....
151

Розділ II: Теоретико-мистецькі аспекти
української культури.....
187

Яковенко Л.П. Проблеми психології творчості
в естетичній концепції І.Франка.....
187

Буцяк В.І. Історико-стильовий принцип
як основа осягнення специфіки музичної культури.....
192

Михайлова О.Г. Сенсові обертони рецепції авангарду